

Greening the Heartlands of Coal in Europe

Insights from a Czech-German-Polish Dialogue on Energy Issues

Streszczenie

Raport składa się z czterech rozdziałów i jednego załącznika.

Rozdział 1 – „Porównanie sektorów energetycznych i okołoenerygetyczne debaty” zawiera analizę i porównanie szeregu wskaźników, przedstawiono także różnice i podobieństwa między Czechami, Niemcami i Polską.

Czechy (CZ), posiadające znaczne osiągnięcia w dziedzinie technologii i badań naukowych, znajdują się na czwartym miejscu w Europie pod względem produkcji energii elektrycznej z paneli słonecznych. W tym względzie wyprzedzają je tylko Włochy, Niemcy i Hiszpania. Jednocześnie są jednak czwartym największym konsumentem energii w przeliczeniu na PKB, więcej zużywa tylko Bułgaria, Estonia i Rumunia. Czeski rynek energetyczny należy także do najbardziej skoncentrowanych w Europie.

Niemcy (DE) są zdecydowanym liderem regionu pod względem rozwoju OZE i w większym stopniu niż wschodni sąsiedzi obniżyły poziom emisji oraz zużycie energii w przeliczeniu na PKB. Jednak Niemcy emitują więcej CO₂ na głowę niż Polska, a ich zużycie energii końcowej na głowę w sektorze mieszkalnym i transportowym przewyższa konsumpcję w Czechach i w Polsce, jest także wyższe od unijnej średniej.

W **Polsce (PL)** zużycie energii na głowę jest niższe od średniej unijnej, jest także znacznie mniejsze niż w Czechach i w Niemczech. Jednak spośród omawianych krajów to Polska emituje najwięcej CO₂ w przeliczeniu na PKB, co należy przypisać uzależnieniu kraju od węgla. Warto także odnotować dotychczas mało znany fakt, iż w 2012 roku Polska stała się importerm węgla kamiennego netto.

Czechy, Niemcy i Polskę w zdumiewającym stopniu łączy uzależnienie od węgla. Wszystkie omawiane kraje **to europejskie zagłębia węglowe**: stanowią łącznie 26% ludności UE, lecz produkują 79% węgla kamiennego, 68% węgla brunatnego oraz 55% energii elektrycznej pochodzącej z węgla.

Każdy z omawianych krajów przyjął oficjalną strategię wobec rosnących wyzwań związanych z energetyką węglową. W Czechach moce węglowe mają w przeważającej mierze zostać zastąpione przez elektrownie atomowe. Jednak z powodów wskazanych poniżej scenariusz ten jest mało prawdopodobny. Niemcom nie uda się zrealizować długofalowych celów klimatycznych bez ostatecznego zrezygnowania z węgla, chyba że na szeroką skalę zastosowana zostanie technologia sekwestracji dwutlenku węgla (CCS), co jednak autorzy uważają za mało prawdopodobne. Trzeba jednakże zauważyć, że na przestrzeni ostatnich

dwóch lat Niemcy zanotowały wzrost produkcji energii elektrycznej z węgla. Polska także przewiduje długofalowe oparcie swojego sektora energetycznego na mocach węglowych. Plany te czynione są pomimo rosnącego uzależnienia od importu węgla, rosnących kontrowersji wokół dotacji przeznaczanych na utrzymanie dotychczasowego poziomu produkcji, a także coraz głośniejszego sprzeciwu wobec otwierania nowych kopalni węgla brunatnego.

Zwiększenie tempa zastępowania bloków węglowych zielonymi technologiami oraz rozwiązanie kwestii środowiskowych i społecznych będących pokłosiem silnego uzależnienia od węgla to wspólne wyzwanie we wszystkich omawianych krajach. Partnerska współpraca i dzielenie się doświadczeniami pozwoliłyby na przeprowadzenie tych procesów w sposób dużo bardziej efektywny.

Na pierwszy rzut oka sytuacja energetyki jądrowej w każdym z omawianych krajów wygląda inaczej: Czechy są na etapie przetargu na dwa nowe reaktory jądrowe, Niemcy pośpiesznie wygaszają elektrownie jądrowe, natomiast Polska, przynajmniej oficjalnie, przygotowuje się do uruchomienia programu jądrowego po nieudanych próbach budowy reaktora w latach 80. ubiegłego wieku. Jednak **w każdym z omawianych krajów perspektywy rozwoju energetyki jądrowej są bardziej zbieżne, niż mogłoby się wydawać.** W Rozdziale 1 omówione zostały istotne przeszkody natury gospodarczej, prawnej i politycznej, które każą wątpić, że w przewidywalnej przeszłości Czechy i Polska zdołają wybudować elektrownie jądrowe. Nawet jeśli mimo wszystko trzy planowane reaktory ukończone zostaną w zapowiadany termin, czyli do roku 2025, do tego czasu moce jądrowe zainstalowane w omawianych krajach zmniejszą się z obecnych 16 GW do mniej niż 7 GW, przy czym 1,8 GW produkowane będzie przez już wówczas czterdziestoletnie reaktory w Czechach, wybudowane na bazie sowieckiej technologii.

Konkludując, po uwzględnieniu kosztów, potencjału rozbudowy mocy wytwórczych, a także zrównoważonego wpływu na środowisko, odnawialne źródła energii i efektywność energetyczna to nie tylko dogodna i zakrojona na szeroką skalę alternatywa wobec energetyki węglowej, jest to także najbardziej przekonująca i realistyczna strategia zdolna zapewnić w dłuższej perspektywie zrównoważone dostawy energii zarówno w omawianym regionie jak i w dowolnym obszarze świata.

Rozdział 2 – „Zagraniczne perspektywy i luki informacyjne” omawia niektóre aspekty debat toczących się w omawianych krajach, ze szczególnym uwzględnieniem ich wzajemnych relacji. Podczas gdy Rozdział 1 oparty jest o szerokie zestawienie danych statystycznych, Rozdział 2 w przeważającej mierze składa się z informacji i spostrzeżeń będących pokłosiem trójstronnego dialogu i debat prowadzonych w mediach. Jest on w zamierzeniu anegdotyczny i pomyślany jako wprowadzenie do kluczowych aspektów debaty wokół polityki energetycznej. Zawarto w nim wypowiedzi opiniotwórczych postaci oraz przedstawicieli mediów.

W Rozdziale 3 zaprezentowane zostały trzy kluczowe zagadnienia, które były przedmiotem dialogu trójstronnego. W pierwszej części przedstawiono i omówiono kluczowe tendencje rozwoju systemów i rynków elektroenergetycznych w Czechach, Niemczech i Polsce. Druga część skupia się na debacie wokół tak zwanych przepływów kołowych (loop flows), czyli wykorzystywaniu polskich i czeskich sieci do przepływu energii elektrycznej z północnych Niemiec do Austrii i południowych Niemiec. Część ta ma w zamierzeniu w przystępny sposób przedstawiać toczące się dyskusje oraz możliwe rozwiązania tego problemu. Część trzecia poświęcona jest omówieniu systemów wsparcia OZE wprowadzonych w omawianych krajach.

Rozdział 4 – „Polityka energetyczna UE – integracja, współpraca czy izolacja?” osadza czesko-niemiecko-polską debatę i zagadnienia o charakterze ponadnarodowym w szerszym kontekście europejskim. Opisuje on skomplikowaną mozaikę instytucjonalnych kompetencji, na którą składają się kwestie pozostające w wyłącznej gestii poszczególnych państw członkowskich, problematyka będąca pod wspólnym zarządem na poziomie unijnym, a także zagadnienia regulowane dwustronnie lub na poziomie makroregionalnym. W Rozdziale omówiono także pozycję, jakie poszczególne kraje zajmują w debacie na temat kształtu polityki klimatyczno-energetycznej do roku 2030.

Do raportu **załączono Przewodnik po Energiewende**. Prostuje on nieporozumienia narosłe wokół niemieckiej transformacji energetycznej, które jednak powtarzane są w debacie toczącej się w Czechach, Polsce i innych krajach wspomnianych podczas dialogu trójstronnego.

Rekomendacje

Dialog trójstronny nie przewidywał wypracowania spójnego programu działania czy rozwiązań na płaszczyźnie politycznej. Niemniej jednak w jego ramach powstał szereg koncepcji i rekomendacji przeznaczonych dla podmiotów zainteresowanych dialogiem transgranicznym. Zaproponowane rozwiązania adresowane są do instytucji rządowych, organizacji pozarządowych i podmiotów gospodarczych, a ich celem jest promocja zrównoważonych dostaw energii w regionie. Choć podczas warsztatów nie przeprowadzono wyczerpującej analizy wszystkich zarysowanych koncepcji, poniższa lista zawiera zagadnienia, które domagają się wdrożenia lub pogłębionego namysłu pozwalającego na wypracowanie odpowiedniego podejścia do pojawiających się wyzwań.

Pogłębienie współpracy w obszarze wspólnych interesów Czech, Niemiec i Polski:

- Wymiana doświadczeń i najlepszych praktyk na poziomie lokalnym i regionalnym mająca na celu podniesienie efektywności energetycznej. Jest to najtańszy i najwszechstronniejszy sposób na zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego i konkurencyjności gospodarki.

- Zwiększenie elastyczności systemu elektroenergetycznego poprzez modernizację i rozbudowę sieci dystrybucyjnych i przesyłowych, wzmocnienie mechanizmów reagowania na popyt, budowa elastycznych mocy wytwórczych (na przykład energia wodna, biomasa i elektrownie gazowe) oraz magazynowanie energii. Większa elastyczność po stronie niemieckiej ograniczy problematyczne przepływy kołowe dotykające dziś Polskę i Czechy. Z kolei większa elastyczność sąsiadów Niemiec pozwoli polskim i czeskim konsumentom w większym stopniu czerpać korzyści z rosnącej produkcji prądu pochodzącego z instalacji wiatrowych i słonecznych.
- Rozwój infrastruktury energoelektrycznej w celu zintegrowania rosnącej liczby instalacji OZE.
- Bliższa współpraca między operatorami systemów przesyłowych, regulatorami i organizacjami pozarządowymi działającymi w Polsce, Czechach i Niemczech. Pozwoliłoby to usprawnić proces planowania i rozbudowy sieci zmierzający do usunięcia niedoborów przepustowości w systemie wewnętrznym i na połączeniach transgranicznych. Należy również rozważyć podpisanie umów przewidujących wspólne ponoszenie kosztów i czerpanie korzyści z rozbudowy infrastruktury wykorzystywanej przez więcej niż jedno państwo. Inną istotną kwestią jest zapewnienie unijnego finansowania kluczowym projektom infrastrukturalnym, które realizowane będą w przyszłości.
- Problem przepływów kołowych musi zostać rozwiązany w sposób uwzględniający interesy wszystkich omawianych krajów. Niemcy powinny zwiększyć tempo rozbudowy elastycznych źródeł energii (przede wszystkim jest to budowa połączeń między północą a południem kraju, a także wdrożenie mechanizmów reagowania na popyt oraz innych rozwiązań pozwalających zwiększyć elastyczność systemu elektroenergetycznego w północno-wschodnich Niemczech) i rozważyć propozycję podzielenia niemieckiego-austriacko rynku energii na dwie odrębne strefy. Jeśli ze względów politycznych Niemcy nie zdecydują się na te rozwiązania, władze kraju powinny rozważyć partycypowanie w kosztach wynikłych z niedogodności związanych z przepływami kołowymi. Ze swej strony, Polska i Czechy powinny zainicjować poważną debatę na temat korzyści płynących z szybkiego uelastycznienia rodzimych systemów elektroenergetycznych. Miałoby to ten efekt, że niepożądane dziś przepływy stałyby się szansą dla czeskich i polskich konsumentów na niższe ceny elektryczności produkowanej przez wiatraki i panele słoneczne zainstalowane w Niemczech. Warto rozważyć także stworzenie rynku przepływów.
- Wymiana doświadczeń związanych z technicznymi, środowiskowymi i społecznymi wyzwaniem towarzyszącymi zamykaniu kopalni węgla brunatnego i kamiennego.

- Każdy z omawianych krajów powinien rozważyć utworzenie z biura koordynującego ponadgraniczną współpracę w obszarze rozwoju energetyki odnawialnej. Instytucja, zrzeszająca dwóch lub nawet trzech sąsiadów, wspierałaby między innymi transfer wiedzy i transgraniczne inwestycje w odnawialne źródła energii. Za pierwowzór w tym względzie mogłoby posłużyć niemiecko-francuskie biuro energii odnawialnych (DFBEE)¹.

Wzmocnienie instytucjonalne i dialog ze społeczeństwem obywatelskim:

- Wzmocnienie instytucjonalne poszczególnych aktorów (instytucji rządowych, agencji publicznych, organizacji pozarządowych, firm sektora energii odnawialnych i innych podmiotów) w Czechach, Niemczech i Polsce. Jego celem byłoby poszerzanie obszarów wzajemnego zrozumienia i rozbudzanie świadomości wobec międzynarodowego wymiaru Energiewende.
- Wzmocnienie instytucjonalne organizacji pozarządowych w Czechach i w Polsce. Jego celem byłoby wypracowanie większego zrozumienia wobec technicznych i politycznych aspektów europejskiej transformacji energetycznej, z uwzględnieniem wydarzeń w Niemczech.
- Warto rozważyć przeprowadzenie kampanii opartej na wiarygodnych danych i merytorycznej dyskusji. Miałaby ona w zamierzeniu demaskowanie doniesień czeskich i polskich mediów kreujących fałszywy i negatywny obraz OZE i samego Energiewende. Kampania informacyjna uwypuklałaby najlepsze praktyki, a także stwarzałaby przestrzeń dla wypowiedzi ekspertów, gości i praktyków z krajów silnie zaangażowanych w rozwój energetyki odnawialnej (Dania, Niemcy, Hiszpania, Irlandia czy Włochy).
- Rozwijanie partnerstw między przygranicznymi miastami oraz promocja lokalnych inicjatyw wspierających efektywność energetyczną i odnawialne źródła energii. Zarówno w Czechach jak i w Polsce lokalne władze oraz organizacje pozarządowe wydają się silnie zainteresowane małoskalową produkcją energii z OZE. Dlatego też należy umacniać transgraniczny dialog między władzami samorządowymi, organizacjami pozarządowymi i małymi przedsiębiorstwami. Dzięki temu polski i czeski entuzjazm wobec OZE i efektywności energetycznej uzyska wsparcie progresywnych energetycznie społeczności w Niemczech. Wymiana doświadczeń może być jeszcze bardziej owocna gdyby wyszczególnione zostały konkretne działania oraz sposoby ich wdrożenia.
- W bezpośredniej przyszłości zielone organizacje pozarządowe powinny skupić się na wywieraniu presji na rządy, które w chwili obecnej są w trakcie wypracowywania stanowisk wobec unijnej polityki energetyczno-klimatycznej do roku 2030. Organizacje pozarządowe powinny lobbować za ustanowieniem oddzielnych, ambitnych i wiążących celów dla obniżenia emisji, rozwoju OZE i efektywności energetycznej. Innym niezwykle

ważnym aspektem jest wsparcie skutecznych działań na rzecz wskrzeszenia unijnego systemu handlu emisjami (EU ETS). W każdym z omawianych krajów społeczeństwo obywatelskie ma istotną rolę do odegrania. W Niemczech, organizacje pozarządowe powinny zachęcać rząd do większego zaangażowania w omawianych obszarach, z kolei polskie i niemieckie organizacje pozarządowe powinny działać na rzecz zmiękczenia opozycji rządów centralnych wobec bardziej ambitnych celów polityki energetyczno-klimatycznej.

¹ Patrz: <http://enr-ee.com/>.